

SİYASAL İLETİŞİM AÇISINDAN TARİHİ METİNLER OLARAK SELÇUKLU VE OSMANLI DÖNEMİ SİYASETNAMELERİ: NİZAM'ÜL MÜLK'ÜN SİYASETNAMESİ VE KOÇİ BEY RİSALESİ BAĞLAMINDA SİYASAL İLETİŞİMİN TARİHSEL KÖKENLERİ

Dr. Zübeyde SÜLLÜ*

Özet

Siyasal iletişim demokrasiyle yakından bağlantılı bir kavramdır. Siyasal iletişim süreci genel oy hakkının kitlelere verilmesiyle belirgin biçimde başlamış, kitle iletişim teknolojisinin gelişmesiyle günümüzdeki anlamına ulaşmıştır. Günümüzde siyasal iletişim, hem ulusal hem de uluslararası alanda güç kavgalarının bir aracıdır. Bugün ki anlamda, siyasal iletişim çalışmaları ve kampanyaları ikinci dünya savaşından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde doğup gelişmiştir Bununla birlikte siyasal iletişimin tarihsel kökenleri çok eski zamanlara dayanmaktadır. Özellikle Eski Yunan, Mısır, Mezopotamya ve Çin uygarlıklarında siyasi iletişim uygulamaları görülmektedir. Anadolu da kurulan büyük devletler olarak Osmanlı ve Selçuklu devletinde de bazı siyasal iletişim uygulamalarına rastlamaktayız. Özellikle yazılı metinler olarak siyasetnameler belli bir öneme sahiptirler.

Siyasetnameler, dönemin hükümdar ve devlet adamlarına tavsiyelerde bulunmak amacıyla yazılan siyasi, ahlaki ve dini içerikli eserlerdir. Tarih ve Siyasetname yazarları Fars tarihi ve siyaset geleneği ile Hint hikmetinden etkilenmişlerdir. Yazıldığı dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgiler içermesi; devrinin yönetim anlayışını ve değerlerini yansıtmaları sebebi ile siyasetnameler, tarihi açıdan çok önemli kaynaklardır. Köklü bir devlet geleneğine sahip olan Selçuklu ve Osmanlı Devletleri, aynı zamanda çok zengin bir siyasetname geleneğine sahiptirler. Dini ve siyasi bir içeriğe sahip olan siyasetnameler, dini ve siyasal tarihten alınan örneklerle, hikayelerle ve alıntılarla desteklenmiştir. Bu çalışmada siyasetname geleneği siyasal iletişim süreci açısından ele alınıp incelenmiştir. Örnek metinler olarak ise Selçuklu Veziri Nizamü'l Mülk'ün Siyasetnamesi ve Osmanlı döneminin önemli siyasetnamelerinden Koçi Bey risaleleri incelenmiştir. Her iki siyasetnamede de vergi sistemi, ekonomik şartlar, adalet, sağlık, eğitim, barınma gibi meseleler ön plana çıkarılmıştır. Bu noktada siyasal aktörlerin hedef kitlelere ulaşılması amaçlanmıştır

Anahtar Kelimeler: Siyasal iletişim, Siyasetname, Nizam'ül Mülk, Koçibey

SELJUK AND OTTOMAN PERIOD POLITICAL COMMUNICATION TYPES AS HISTORICAL TEXTS IN TERMS OF POLITICAL COMMUNICATION: HISTORICAL ORIGINS OF POLITICAL COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF POLITICAL COMMUNICATION OF NİZAMÜ'L MÜLK AND KOÇİ BEY RİSALESİ

Abstract

Political communication is a closely associated with democracy. Political communication process has been revealed with the right to vote. Political communication has evolved with the technology of mass communication. Nowadays, political communication is a tool of power struggle in both nationally and internationally. Today's sense, the studies of political communication and campaigns are born and developed in the United States America after the second world war. However, the historical origins of political communication is based on the ancient times. The Political communication applications were observed especially in the ancient Greece, Egypt, Mezopotamia and China civilizations. The Ottoman and Seljuk State were largest states being established in the Anatolia. Nowadays we can encounter with some political communication applications in the Ottoman and Seljuk State. Especially, "the type of siyasetname" has vital importance as written texts.

Siyasetname types are historical texts with political, ethical and religious contents. Siyasetname and history writers are inspired by the Persian political and historical traditions and Indian wisdom. The types of siyasetname have vital historical importance to the fact that they include political, social and economical structures of the period they were written and reflect the administration mentality and values of that period. Ottoman Empire, having a strong background of state tradition, has a very rich siyasetname tradition. Siyasetname have religious and political content therefore it was supported with samples, stories, quotation from political and religious history. Also in this study the types of Siyasetname are analysed in terms of political communication. The texts of Siyasetname of Nizamü'l Mülk of Seljuk vizier and Koçi Bey risalesi are

* Kastamonu Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, zsullu@kastamonu.edu.tr, zsullu@yahoo.com

examined as sample texts. Issues such as, the tax system, economic conditions, justice, health, education, housing are brought to the forefront in both *siyasetname*. At this point it is aimed to reach the target audience by political actors.

Key Words: *Political Communication, Siyasetname, Nizam 'ül Mülk, Koçibey*

GİRİŞ

Siyasal iletişim demokrasiyle yakından bağlantılı bir kavramdır. Siyasal iletişim süreci genel oy hakkının kitlelere verilmesiyle belirgin biçimde başlamış, kitle iletişim teknolojisinin gelişmesiyle de günümüzdeki anlamına ulaşmıştır. Bununla birlikte “başı sonu olan bir ” siyasal iletişim tarihinden bahsetmek mümkün müdür?” sorusunu sormak, bu makalenin temel sorularından birine yanıt oluşturması açısından önemlidir.

Eski Yunan, Roma ve Mezopotamya da ilk uygulamalarına rastlanan siyasal iletişim günümüzde farklı uygulama alanlarını kapsayan birleşik bir disipline dönüşmüştür. Bugünkü matbaacılık sisteminin atasını oluşturan bir matbaa düzeneği 1438’de Strasbourg’da Gutenberg tarafından geliştirilmiştir. Bu keşif gazete ve dergi gibi kitle iletişim araçlarının daha kısa aralıklarla ve daha çok sayıda basılmasına ve doğal olarak daha geniş hedef kitlelere ulaşmasına olanak sağlamıştır. Avrupa’da feodal krallıkların yıkılmasıyla birlikte burjuvalar ekonomik, siyasi ve sosyal hayata egemen olmuşlardır. Burjuvazi bu egemenlikle beraber kendi siyasal iletişim literatürünü güçlendirmek için oldukça çaba sarf etmiştir. Bu uğraşlar sonucu yaşanan, bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemeler yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesine olanak tanımıştır. Bütün bu gelişmeler özellikle Batı Avrupada kitle iletişimini ve dolayısıyla bu araçlarla gerçekleştirilen siyasal iletişimi destekleyip, yaygınlaştırmıştır (Kılıçaslan, 2008: 13-14).

Genel kabule göre; siyasal iletişim kavramı ve bugün anladığımız anlamda siyasal iletişim uygulamaları, ikinci dünya savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri’nde doğup gelişmiştir. Batılı ülkelerde ise 1960’lı yıllardan itibaren yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. (Özkan, 2004: 38).

Kendi tarihimize baktığımızda ise özellikle mirasçısı olduğumuz Osmanlı Devleti ve onun öncesinde Selçuklu Devleti bir takım siyasal iletişim uygulamalarına sahne olmuştur. Bu bakımdan siyasal iletişimle ilişkilendirebileceğimiz ve tarihi açıdan önemli, günümüze kadar ulaşmış yazılı metinlerin izini sürdüğümüzde önemli bir gelenek olarak *siyasetnameler*le karşılaşmaktayız.

Bu çalışmada siyasal iletişimin tarihsel kökenleri bağlamında *siyasetnamelerin* bir yapıtaşı olup olmadığı sorusuna cevap araştırılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde siyasal iletişim süreci ve kavramı ile siyasal iletişim tarihçesine kısaca değinilmiştir. İkinci bölümde ise *siyasetname* nedir, türleri ve özellikleri nelerdir sorusu çok genel olarak kavramsallaştırılmıştır. Üçüncü bölümde ise seçilen iki *siyasetname* örneği olan *Nizamü’l Mülk*’ün *Siyasetname*’si ve *Koçi Bey Risaleleri* çerçevesinde siyasal iletişim ve *siyasetname* bağlantısı irdelenmiştir. Bu amaçla bu iki metnin seçilmesi Selçuklu ve Osmanlı dönemini temsil eden ve tarihi açıdan belli değeri olan yazılı kaynaklar olmalarından kaynaklanmaktadır. Makalede *Nizamü’l Mülk* ve eseri ile *Koçi Bey*’in yaşamı ve eserine ilişkin kısa açıklamalar yapıldıktan sonra; Siyasal iletişim sürecinin genel özellikleri sayılarak bu özellikler söz konusu yazılı eserlerden alıntılarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde son olarak siyasal aktörler konusu bağlamında *siyasetname* örnekleri ele alınarak, siyasal iletişim süreci ile bağlantısı analiz edilmeye çalışılmıştır.

1. Siyasal İletişim Süreci ve Siyasal İletişim Kavramı Üzerine

Bilgi ve iletişim çağını yaşayan günümüz dünyasında; hayatın her alanında iletişime dayalı süreçlerin önem kazanması siyasal alanda da kendine özgü bir tür olan “siyasal

iletişimin” yaygın biçimde kullanılmasına neden olmuştur. Genel kabule göre siyasal iletişim kavramı ve siyasal iletişim uygulamaları, ikinci dünya savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri’nde doğup gelişmiştir. Batılı ülkelerde ise 1960’lı yıllardan itibaren yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Özkan, 2004: 38). Bu süreçte mevcut bütün araçlar kullanılarak, bir dizi mesaj bağımsız ve herhangi bir baskıdan uzak olarak takipçilere aktarılmaktadır. Öncelikle içerik, iletişimi şekillendirme de büyük bir öneme sahiptir (Lilleker, 2013: 28).

Siyasal iletişim, iletişim başlığı altında yer alan birçok disiplinden bir tanesidir ve iletişimle sıkı sıkıya bağlantılı olan kimi disiplinlerle özellikle de propaganda ve reklam ile karıştırılmaktadır. Uztuğ da bu yaklaşıma vurgu yaparak; siyasal partilerin ve siyasetçilerin iletişimi hâlihazırda “propaganda” olarak isimlendirdiklerini söylemektedir. Bu da tüm iletişim çabalarının ikna amaçlı olduğunu göstermektedir (2004: 18).

Kimi başka yazarların ise; “seçmen ikna paradigması” olarak tanımladığı siyasal iletişimin “anlama ve anlatma” işlevi bu noktada çok önemli bir fonksiyon görmektedir. Kısır çekişmeleri, anlamsız kavgaları, şiddeti bir kenara bırakan siyasiler, karşısındaki kişi ve grupların ne dediğini anlamaya başlayınca aslında benzer pek çok yanlarının bulunduğunu fark etmişlerdir.

Siyasal iletişimle ilgili en temel tanımlama hatası ise kavramın yalnızca “seçim iletişimi” olarak algılanmasıdır. Oysaki siyasal iletişim, sadece seçim odaklı dört yılda bir gerçekleştirilen bir iletişim süreci değildir. Siyasal iletişim; siyasal kampanya, seçim dönemi ve seçim dışı zaman gibi farklı boyutlara sahiptir. Siyasal iletişim, günlük hayata ilişkin, sosyal kültürel, ekonomik tüm boyutları içeren oldukça geniş bir yelpazede faaliyet gösterir (Kılıçaslan, 2008: 10).

Siyasal iletişim geniş bir alandaki yöntemleri, araçları ve eylemleri kapsadığından tanımlanması oldukça güçtür. Aziz, siyasal iletişime ilişkin tanımlanma güçlüklerinin kavramın “siyasal” ve “iletişim” gibi her biri birbirinden geniş iki terimi kapsamasından kaynaklandığını belirtir (2013: 3). Bu nedenle de farklı yazar ve akademisyenlerce geliştirilen siyasal iletişim tanımları; sürecin belli yönlerine vurgu yaparken kimi yönlerini de ihmal etme niteliği taşımaktadırlar.

Siyasal iletişimin tanımlanmasına ilişkin güçlüklerle ve sınırlılıklara rağmen; literatürde farklı yazarların ve akademisyenin geliştirdiği pek çok tanım vardır. Kavramı geniş açıdan ele alan tanımlardan biri şöyledir: “Bir siyasal görüş ya da organın, etkinlikte bulunduğu siyasal sistem içinde kamuoyu güvenini ve desteğini sağlamak, dolayısıyla da iktidar olabilmek için zaman ve konjonktürün gereklerine göre, reklam, propaganda ve halkla ilişkiler tekniklerinden yararlanarak sürekli bir biçimde gerçekleştirdiği tek veya çift yönlü iletişim çabasıdır (Özkan, 2004: 38).

İletişim Sözlüğünde ise siyasal iletişimle ilgili daha genel ve kısa bir tanıma yer verilmektedir: “Siyasal iletişim: siyasal süreçlerle iletişim süreçleri arasındaki ilişkileri ele alan araştırmalardan oluşan, disiplinler arası bir alandır” (Akt: Akay, 2012: 13).

2. Bir Siyasal İletişim Tarihinden Bahsetmek Mümkün Müdür?

Siyasal iletişim sürecine ve siyasal iletişimin ne olduğuna dair yapılan bu kısa girizgâhtan sonra iletişim tarihinden yola çıkarak “bir siyasal iletişim tarihinden bahsetmek mümkün müdür?” sorusunu sormak, bu makalenin temel sorularından birine yanıt oluşturması açısından önemlidir.

Hepimiz biliriz ki, insanoğlu toplumsal yaşama geçtiğinden beri kültürel varlığını oluşturmak ve aktarmak için daha fazla iletişim kurmaya ihtiyaç duymuştur. Kişiler ve

toplumlar arasında paylaşılmayan görüş ve deneyimler özdeşleşmeyi sağlayamayacağından farklı kültür ve topluluktan kişilerle etkili iletişime girme olasılığı da azalmaktadır (Akt: Çamdereli, 2004: 16). Bu anlayışın bir sonucu olarak; özellikle günümüzde, iletişim kurma biçimleri ve iletişim çeşitlerinde çok büyük artış görülmüştür. İnsanlar için varlığı ve önemi çok eskilere dayanmasına rağmen, iletişimin özel ilgi alanı haline gelmesi yaşadığımız yüzyılın yeniliğidir.

İlk medya çok basit ve öngörülebilir bir olayın herkese açık bir şekilde anlatılmasıdır. Yazının henüz bilinmediği bir çağda, bir ağaçtaki çentik, renkli bir çakıl taşı, kırık bir dal, ilkel insanların gözünde düşmanın yaklaştığını veya bir av hayvanının buradan geçtiğini veya şuradan geçeceğini anlatmıştır. Aynı kategoride çeşitli görsel işaretler, örneğin gündüzleri duman veya geceleri ateş ya da Afrikalıların tanıdık tam tamı gibi işitsel işaretlerde yer almaktadır (Jeanneney, 1998: 20).

Esasen kitle iletişimi gelişinceye kadar toplum yönetiminde egemen iletişim biçimi daima sözlü iletişim olmuştur. Sözlü iletişimde de güzel ve etkili konuşabilme yeteneği iyi bir ses tonu ile desteklendiği zaman bu yeteneklere sahip kişiler tarih boyunca özellikle siyaset sahnesinde ön plana çıkmışlardır. Siyasal iletişimin tarihsel gelişim sürecinde önemli bir dönem antik Yunan kent devletlerinin hüküm sürdüğü yüzyıllardır. Bu dönemde yazılan Aristo'nun retorik adlı eseri ile Seneca'nın birçok metni siyasal iletişim için örnek teşkil etmektedir. Aristo'nun Retorik'i bu alandaki ilk başyapıt olarak kabul edilmektedir. Aziz'e göre "Antik Yunan'da bireylerin ya da toplulukların bir konuda inandırılması için yapılan iletişim, akla ve mantığa uygun güzel konuşma, ikna edici konuşma olarak bilinen" retoriksel" konuşma şeklinde yapıldı" (Akt.: Kılıçaslan, 2008: 13).

Yazılı iletişim, iletişimin sözlü siyasal ve ekonomik ilişkilerden sonra gelen ikinci biçimidir ve sözlü iletişime oranla daha resmidir. Buna örnek olarak Hammurabi'nin kanunları gösterilebilir. İletişimin bir alt dalı olarak "siyasal iletişim" kavram olarak ortaya çıkmadan önce, uygulamalarla gündeme gelmiştir. Bu uygulamaların başlangıcını insanoğlunun mağara duvarlarına çizdikleri resimlere kadar götürmek mümkündür. Mağara duvarlarına resim çizme, simgesel düşünce ve mantık yürütme yeteneğini geliştirmesi bakımından önemlidir (Akt: Akay, 2012: 21).

Bugünkü matbaacılık sisteminin atasını oluşturan bir matbaa düzeneği 1438'de Strasbourg'da Gutenberg tarafından geliştirilmiştir. Bu konuda farklı düşünceler olmakla birlikte batıda ilk kitap 1473'de Lyon'da yayınlanır ve hemen ardından basılı haberler ortaya çıkar. Daha sonra basılı haber yayınları belli bir düzende yayınlanmaya başlarlar bugünkü gazetelerin atası sayılan ve gerçek anlamda ilk süreli yayın olan Nieuwe Tydinghen isimli gazete 1605 yılından itibaren Hollanda'nın Anvers kentinde yayınlanmaya başlanır. Böylece iletişim sürecinden sonra kitle iletişimi de belirgin biçimde kurumsallık ve süreklilik kazanmaya başlamıştır.

Ortaçağ'ın kapanması ve Avrupa da feodal krallıkların yıkılmasıyla birlikte burjuvalar ekonomik, siyasi ve sosyal hayata egemen olmuşlardır. Burjuvazi bu egemenlikle beraber kendi siyasal iletişim literatürünü güçlendirmek için oldukça çaba sarf etmiştir. Aynı zamanda bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemeler yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesine olanak tanımıştır. İletişimdeki bu gelişmeler kitle iletişimini kolaylaştırmış sınıf mücadelelerinin de etkisiyle siyasal iletişim egemen sınıfın istekleri doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır (Kılıçaslan, 2008: 13-14).

Bu dönemde kimi mekânlar haberlerin toplandığı, fikir alışverişinin, siyasal ve edebi tartışmaların yapıldığı merkezler haline gelmişlerdir. Pek çok yazar dönemin bütün siyasal ve felsefi tartışmalarının kulüplerde, çay masalarında ve kahvehanelerde yapıldığını açıkça

ifade etmektedirler. Böylece, bu mekanlar her türlü siyasal iletişimin oluşmasına yarayacak fikir alışverişinin gerçekleşmesini sağlamıştır (Akay, 2012: 23).

Siyasal iletişimin bugün algılanan biçimiyle önem kazanması ve üzerinde yoğun çalışmaların başlaması ise II. Dünya Savaşı yıllarında radyonun kitlelerle iletişim kurmak için kullanılması ve II. Dünya Savaşı yıllarında da televizyonun iletişimde önem kazanıp yaygınlaşmaya başlaması ile siyasal iletişim önem kazanmış ve kullanım alanı genişlemiştir (Akt: Kılıçaslan, 2008: 14).

Siyasal iletişim seçim kampanyaları bağlamında bakıldığında ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde görülmeye başlanmış özellikle de iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle desteklenerek hızla tüm dünyaya yayılmıştır. 1948 Amerikan Başkanlık seçimlerinde Thomas Dewey ile Harry S. Truman arasında geçen seçim mücadelesi gelişmiş bir seçim kampanyası özelliklerine sahip ilk örneklerden biridir (Akay, 2012: 23).

Günümüzde ise siyasal iletişim özellikle uluslararası alandan başlayarak yerel düzeye kadar farklı alanlarda güç kavgalarının bir aracı haline gelmiştir. Günümüzde güçlü bir ülke, uluslararası düzlemdeki politikalarını uygulamadan önce kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Başta ABD olmak üzere belli başlı Batılı ülkelerin Irak müdahalesinden önce, uluslararası kamuoyunu Irak'ta nükleer silah olduğuna dair söylentilere inandırması bunun en bilenen örneklerindedir. Bu da göstermektedir ki devletler başta olmak üzere pek çok siyasal yapı ve süreçteki siyasal aktörler; kitle iletişim araçları aracılığıyla siyasal iletişim kurarak kendini haklı ve doğru göstermeye çalışmaktadır.

Bu gerçeklikten de yola çıkarak bu bölüme son söz olarak diyebiliriz ki; hangi kavramlarla düşünürsek düşünelim ya da hangi olay ve olguları merkeze koyarak bakalım, tarih dediğimiz olgu insanların yapamadıklarının değil yaptıklarının kayıdır, ister istemez başarılarının öyküsüdür (Carr, 2010: 168). Bu bakış açısıyla makalede bu bölümden sonra iki başarılı devlet adamının ve tarihte önemli yere sahip olan iki büyük devletin hikâyesi ve kendine özgü bir tür olan siyasetname üzerinden siyasal iletişim tarihçesine dair uygulamalar irdelenecektir.

3. Siyasal İletişimin Tarihsel Kökenleri Bakımından Önemli Yazılı Metinler Olarak Siyasetnameler

Siyasal iletişim, hem dünyada hem ülkemizde yeni isimlendirilen bir yöntem ve teknik olmakla birlikte bu çalışmanın konusunu oluşturan, Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l Mülk'ün neredeyse 975 yıl önce kaleme aldığı "Siyasetname" isimli eserinin siyasal iletişim türünün özellikleri taşıyan önemli bir eser olduğunu söyleyebiliriz. Aynı biçimde özellikle ekonomik ve siyasi bir öğütler metni olan Koçi Bey risaleleri de siyasal iletişim açısından değeri olan bir yazılı eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siyasetnameler, siyasal iletişim özellikle de siyasal halkla ilişkiler açısından ele alıp incelediğimizde öncelikle söylem ve anlatım biçimi noktasında yetkin eserler olarak görülmektedirler. Temel olarak dini ve siyasi bir söylemle ele alınan konular yine siyasi ve dini tarihten alıntılar, örnekler ve hikâyelerle zaman zaman da ayet ve hadislerle desteklenmiştir. Kimi zaman tarihsel bağlamda hatalı menkıbelere ve sahipsiz olmayan hadislerle yer verilse de bu durum elbette siyasetnamelerin yazıldığı dönem açısından olağan bir durum olarak karşılanabilir. Nizamü'l Mülk, Keykavus, Defterdar Sarı Mehmet Paşa, Fuzuli, Koçi Bey gibi tanınmış siyasetnamelerin yazarları; şüphesiz iyi bir retorik ustası oldukları kadar yazma ve ifade yeteneği de gelişmiş birer devlet adamıydılar. Bu bağlamda günümüz siyasal iletişimcilerin olmazsa olmazı olan hikâye edici anlatım, kurgulama ve haber yazma yetenekleri bu önemli devlet adamının da sahip olduğu nitelikler arasındaydı.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Nizamü'l Mülk'ün Siyasetnamesi ve Koçi Bey Risaleleri de anlatım açısından bu niteliklere haiz metinler olarak günümüze kadar ulaşmışlardır.

Siyasetnameler özellikle Selçuklu devleti ve Osmanlı imparatorluğu döneminde önemli örneklerine rastladığımız siyasi içerikli ve edebi bir üslupla; kaleme alınmış eserlerdir. Türk kültür ve edebiyatında önemli bir geleneğin yansıması olan siyasetnameler devlet yönetiminin dayandığı esaslar ve hükümdarlık sanatının inceliklerini konu edinen; bu amaçla sultana ve diğer devlet erkânına kılavuzluk etmeyi amaçlayan eserlerdir (Türkdoğan, 2010: 1).

Siyasetname için Canatan şu tanımı yapmaktadır; Siyasetname, İslam dünyasında dönemin halife ve padişahları başta olmak üzere ileri gelen devlet ve ilim adamlarına yol göstermek ve tavsiyelerde bulunmak amacıyla yazılan pratik, siyaset bilim türündeki yapıtlardır (2009: 200). Bir başka tanıma göre ise siyasetnameler; İslami literatürde devrin idarecilerine ve devlet adamlarına pratik tavsiyelerde bulunmak ve adaletli bir yönetim oluşturmalarını istemek amacıyla yazılan siyasi ve ahlaki içerikli eserlere verilen addır.

Rosenthal'e göre siyasetnameler Arapça literatüre sekizinci yüzyılda İbn Mukaffa'nın ünlü Hint kaynaklı Kelile ve Dimne'yi Pehlevice'den çevirisiyle, ahlak ve orijinal yazılarıyla girmiş ve genel olarak edebiyat literatürü üzerinde büyük bir etki yapmıştır. İslam düşünürlerinin yazdığı siyasetnameler incelendiğinde gerçekten de, siyaset sanatı ve siyasi ahlak konusu üzerinde daha ziyade Hind-İran geleneğinin etkisi görülmektedir. Özellikle İran ve bir ölçüde Hind devlet ve yönetim kavramlarının ve bazı kurumların İslam idare sisteminde müteakip zamanlarda devam ettiği kabul edilmektedir (Adalıoğlu, 2004).

4. Siyasetnamelerin Türleri ve Özellikleri

a-Siyasetname Türleri

Literatürü incelediğimizde farklı yazarların siyasetnameleri farklı kategorilere ayırdığını görebiliriz. Ancak bu makalenin sınırlılıkları yüzünden çalışmada bu kategorilerden yalnızca birine yer verilecektir. Bu sınıflandırmaya göre içerikleri açısından incelediğimizde siyasetnameleri şu gruplara ayırabiliriz:

1-Siyaset ve devlet idaresini; felsefi ve idealist açıdan ele alan siyasetnameler: Farabi'nin el Medinetü'l Fadila'sı ve Füzülü'l medeni adlı eserler bu türe örnektir.

2-Siyaset ve devlet idaresi konusunu, teorik olarak ele alıp, konu üzerinde İslam'ın düşüncelerinin ne olabileceğini tespit etmeye yönelik siyasetnameler; Maverdi'nin "el-Ahkamu's- Sultaniyye" isimli eseri ve İbn Teymiyye'nin "es- Siyasetü's- şer'iyye" si örnek verilebilir.

3-Sultan, Padişah, vezir ve diğer devlet adamlarına siyaset sanatı konusunda pratik yol gösteren idari aksaklıkları gidermek için siyasi ve ahlaki nasihatler veren siyasetnameler: Nizamü'l Mülk'ün Siyasetname'si, Keykâvus'un "Kabusnâme'si ve Gazzâlî'nin "Nasihat'ül Mülük'ü gibi eserler buna örnek gösterilebilir.

4-Osmanlı devletinin duraklama ve gerileme dönemindeki siyasetnameler; Örnek olarak dönemin ıslahatnâmeleri ve Laiyhâlar örnek verilebilir (Adalıoğlu, Hasan H. "Bir Siyasetname olarak Kutadgu Bilig", Erişim tarihi: Mayıs 2014).

b-Siyasetnamelerin Özellikleri

Siyasetnameler belli ortak özellikleri olduğu için bir edebi tür olarak kabul edilmişlerdir. Siyasetnameler incelendiğinde şu ortak özelliklere rastlanılmaktadır:

1-Siyasetnameler genellikle devlet yönetimini esas alan; hükümdarlara, sultanlara, beylere ve diğer yöneticilere ahlaki, idari, siyasi, ekonomik ve askeri açıdan öğütler veren birer nasihatnamedirler. Eski Hint ve İran Nasihatname ve siyasetnamelerinde devlet, hükümdarın kudretinden ve otoritesinden bağımsız değildir. Siyaset ise hükümdarın bu otoritesini koruma ve kuvvetlendirme ve bunun vasıtalarını yani askeri ve parayı halkın hoşnutsuzluğunu sebep olmadan sağlama yoludur (İnalçık, 1996: 2-59) .

2-Siyasetnamelerde ana konu devlet yönetimi olduğu için genellikle Sultan, Padişah gibi en tepedeki yöneticiler için yazılmıştır. Siyasetnameler; hükümdarlarda bulunması gereken özellikleri ve saltanatın esaslarını konu edinir.

3-- Siyasetnameler, konuları sağlam temeller üzerine inşa etmek düşüncesiyle konuya uygun ayet ve hadisleri seçerler. Bunun yanı sıra siyasetnameler; anlatımı ilginç hale getirmek için hikâyeler, sözü güzelleştirmek ve anlamı kuvvetlendirmek için tanınmış şairlerden mısralar naklederler

5. Siyasal İletişim Süreçleri Açısından Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Siyasetname Örneklerinin Kısa Bir Analizi

5.1. Nizamü'l Mülk ve Siyasetname Üzerine

Asıl adı Ebu Ali Kıvamuddin Hasan Bin Ali Bin İshat et-Tüsi olan büyük Selçuklu veziri Nizamü'l Mülk, 1018 yılının 10 Nisan'ında Tus şehrine bağlı Nuka kasabasında doğmuştur. Gençlik yıllarında babası ile birlikte Gazne Devleti'nin Horasan Valisi Ebu'l Fazl es Suri'nin maiyetinde çalışan Nizamü'l Mülk, Horasan Selçukluların eline geçince Belh valisi tarafından idari hizmetlerde görevlendirilmiştir. Daha sonra Çağrı Bey'in yanına Merv'e giden vezir burada yakın ilgi ve alaka ile karşılanmış ve bizzat Çağrı Bey tarafından Selçuklu Sultanı Alparslan'a takdim edilmiştir. Önce Sultan Alparslan'a daha sonra da oğlu Melikşah'a toplamda otuz yıl vezirlik yapmıştır. Nizamü'l Mülk, Selçuklu devlet teşkilatında; idari, mali ve askeri alanlarda aldığı tedbirler ve gerçekleştirdiği düzenlemeler sayesinde; Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nu ortaçağın en sağlam teşkilatlı devletlerinden biri haline getirmiş ve kuruluşunda öncülük ettiği kurumlar bir takım değişikliklerle diğer Türk devletlerine model olmuştur (Nizamü'l Mülk, 2013: VII).

Ne var ki, Nizamü'l Mülk'ün genç yaşlarından itibaren devlet işlerinde gösterdiği başarı pek çok hasım edinmesine de yol açmıştır. Özellikle; Sultan Melikşah'ın gençlik dönemlerinde vezirlik yaparken kimi yakınlarına makam mevki vermesi, devlet işlerinde önem arz eden kararları kimseye danışmadan tek başına alması; Sultanı ve yakın çevresini rahatsız etmiştir. Bunların yanı sıra Nizamü'l Mülk'ün vezirliği döneminde, devlet işlerinde en ince ayrıntılarına kadar takip etmesi ve her şeyden haberdar olmak istemesi, idarede uyguladığı amansız disiplin ve titizlik, başta Karahanlı Prensesi Terken Hatun, başvezir olmak hırsıyla hareket eden Tac'ül Mülk ve Hasan Sabah'la adamları olmak üzere birçok kimseyi karşısına almasına yol açmıştır. Büyük Selçuklu Veziri, 1092 yılında Sultan ve maiyetiyle birlikte İsfahan'dan Bağdat'a giderken Suhne yakınlarında, sufi kılığına girmiş olan ve Hasan Sabah'ın fedailerinden olduğu düşünülen Ebu Tahrir-i Errani tarafından hançerlenerek öldürülmüştür. Vezir'in oğulları ve torunları Büyük Selçuklu ve Abbasi devlet kademelerinde vezirlik dâhil üst düzey görevler yapmaya devam etmişlerdir (Nizamü'l Mülk, 2013: IX-XII).

Selçuklu Devleti'nin önemli devlet adamı Nizamü'l Mülk, ardında hiç şüphesiz ki bin yıllara meydan okuyan ve hem edebi hem bilimsel değeri olan bir eser bırakmıştır. “Siyer el Mülk” ismi ile de bilinen Siyasetname esasen Selçuklu Sultanı Melikşah'ın isteği ve buyruğu doğrultusunda kaleme alınmıştır. Sultan Melikşah 1091 yılında aralarında Nizamü'l Mülk'ün de bulunduğu devlet ricaline birer ferman göndererek her birinin memlekete ve

devlet işleyişine dair düşüncelerini ve öğütlerini kaleme almalarını istemiştir ve bu eserin tarihe kazandırılmasında öncü rolü oynamıştır(Nizamü'l Mülk, 2013: XI).

Nizamü'l Mülk tarafından en az yarım asırlık tecrübelerin bir ürünü olarak kaleme alınan ve Sultan Melikşah'a 1091 yılında 39 fasıl olarak sunulan bu eser, çok beğenilmiş ve takdire şayan bulunulmuştur. Nizamü'l Mülk'ün Siyasetname'nin yanı sıra Sultan'a sunulan diğer eserler ise aynı derecede ilgi görmemişlerdir. Günümüzde diğer eserlerin akıbetine ilişkin herhangi bir bilgi de yoktur. Nizamü'l Mülk daha sonra eserine 11 fasıl daha ekleyerek kapsamını genişletmiş ve elle yazdığı metni saray kitapları yazıcısı Muhammed b.Nasih'a emanet ettikten kısa bir süre bir sonra da suikast sonucu yaşamını yitirerek hayata veda etmiştir (Canatan,2009: 196, Nizamü'l Mülk, 2013: XII).

5.2. Koçi Bey Risalelerinin Önemi

Günümüze kadar ulaşan ve Osmanlı Devleti döneminde kaleme alınmış olan Koçi Bey Risaleleri'nin yazarı olan, Koçi Bey'in hayatı hakkında elde kesin bilgi bulunmamaktadır. Aslen Arnavut olan Koçi Bey, İstanbul'a ve Osmanlı Sarayı'na getirilen devşirme kökenli devlet adamlarındandır. Kendisinin ve ailesinin mezarları Rumeli Görice'de olduğu için buralı olduğu düşünülmektedir. Asıl adı Mustafa olan Koçi Bey, Arnavutça Kırmızı anlamına gelen Koç kelimesinden türetilmiş olan Koçi lakabı ile anılmıştır. Koçi beyin ne zaman devşirildiği ve Osmanlı Sarayı'na ne zaman kabul edildiği ile ilgili kesin bir kayıt yoktur. Bununla birlikte padişah Birinci Ahmet devrinden IV. Murat dönemine kadar Enderun'da çeşitli hizmetlerde bulunduğu bilinmektedir. IV. Murat döneminde Has Oda'ya alınmış ve Padişah'ın güvenini kazanarak onun sırdaşı olmuştur.

Koçi Bey daha sonra Padişah IV Murat ile Bağdat seferine katılmış ve bu esnada devlet ve ordu yönetimine ilişkin önemli tecrübeler kazanmıştır. Padişahın ölümünden sonra yerine geçen Sultan I. İbrahim döneminde de aktif biçimde rol alan Koçi bey muhasipliğe ve Padişah'ın sırdaşı olmaya devam etmiştir. Sultan İbrahim'in yerine geçen Dördüncü Mehmet döneminde devlet yönetiminde görev verilmeyen Koçi Bey emekliye ayrılarak memleketi olduğu düşünülen Görice'ye yerleşmiş ve burada yaşama veda etmiştir.

Koçi Bey'in hazırladığı risaleler Osmanlı'da o bir padişaha sunulan ilk yazılı rapor niteliği taşımaktadır. Koçi Bey Risaleleri birisi Sultan IV. Murat'a ve diğeri de Sultan İbrahim'e sunulan iki risaleden oluşmaktadır. Koçi Bey Risalesi ilk önce 1631 tarihinde Sultan IV. Murad'a sunulmuştur. O tarihe kadar annesinin tesirinde kalan Padişah, Koçi Bey'in rehberliğinde yönetimi ele geçirmiş ve risalelerde önerilen İslahatları hayata geçirmiştir. Sultan IV. Murat'a sunulan Risale iki kısımda incelemek mümkündür. Birinci kısımda Koçi Bey, devlet teşkilatındaki bozuklukları tespit etmektedir. Bunları yaparken padişahı bile eleştirme cesaretini göstermiştir. İkinci kısımda ise tespit edilen bozuklukların düzeltilmesi için alınması gereken tedbirler anlatılmıştır.

İkinci risale Sultan İbrahim'e sunulan risaledir. Ciddi bir eğitime sahip olmayan ve iktidar öncesi hayatını kafeste geçirmiş olan Sultan İbrahim, Koçi Bey'in kendisine Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik durumuna ilişkin bir risale yazmasını istemiştir. Bunun üzerine kaleme alınan risale, 1640 tarihinde Sultan İbrahim'e sunulmuştur. On sekiz bölümden oluşan risale Sultan İbrahim'in kültür düzeyinin düşük olması nedeniyle sade ve açık bir dille yazılmıştır. Bu risalede Koçi Bey, Sultan İbrahim'e devlet teşkilatına, devlet erkanına nasıl hitap ve muamele edileceği, fermanların nasıl yazılacağı; mülki taksimata, vergi ve para işlerine, elçi kabulüne dair bilgiler vermektedir (Çakmacıoğlu, 2008: 9-10).

5.3.Siyasal İletişim Sürecinin Temel Özellikleri Açısından Nizamü'l Mülk'ün Siyasetname ve Koçi Bey Risaleleri'nin Değerlendirilmesi

Bilindiği üzere siyasal iletişim sürecinde hitap edilen hedef kitleler, en çok kendilerini doğrudan etkileyen konulara ilgi duyarlar. Bu noktada ekonomik şartlar, adalet, sağlık, eğitim, barınma, vergi sistemi gibi konular ön plana çıkartılmaktadır. Asırlar öncesinden günümüze ulaşan siyasetname de bu gerçeklikleri son derece iyi kavramış olarak görünen Nizamü'l Mülk, Sultan'a şu hatırlatma da bulunarak vergi toplama sistemi konusunda halkla ilişkileri de dikkate alan kimi yöntemler önermektedir:

“Nazırın bizzat kendisinin vergi toplama ve gelirat denetlemesi, olan biten hakkında az ya da çok malumat sahibi olması için nahiye ve şehirlere dürüst ve namuslu bir naib görevlendirmesi lazımdır”(Nizamü'l Mülk, 2013: 83).

Adalet konusu da Nizamü'l Mülk üzerinde durduğu başlıklardan biridir ve Sultan'ın ve adamlarının hangi konularda nasıl adil olabileceklerine dair isabetli tespitleri vardır:

“Padişahların memleket sathında görevli kaduların vaziyetlerinden, teker teker haberdar olması gerekmektedir. Vazife onlardan âlim, zahit ve halkın malında gözü olmayanlara teslim edilerek gönülünün harama meyletmemesi için ihtiyaçları olduğu miktarda maaşa bağlanmaları icap eder. Zira bu, muazzam derecede hassas ve önemli bir noktadır. Çünkü onlar Müslümanların canlarından ve mallarından mesul kılınmış kişilerdir” (Nizamü'l Mülk, 2013: 53).

Koçi Bey risalelerinde aynı konulara sıklıkla vurgu yapıldığını ve hem Sultan IV. Murat'ın hem de Sultan I. İbrahim'in oldukça sert söylemlerle bu konularda uyarıldığını görmekteyiz.

“Benim devletli hünkarım, reaya padişahın hazinesidir. Eğer reaya mamur olur ve zulüm olmazsa padişahın hazinesi dolu olur. Hiç vakit geçirmeden lazım olan şey, reayayı koruyup zalimlere çığnetmemektir” (Çakmakcıoğlu, 2008: 131).

“Velhasıl şimdiki halde reaya fukarasına yapılan zulüm ve saldırganlık hiçbir tarihte, hiçbir iklimde ve hiçbir padişahın memleketinde olmamıştır. İslam topraklarında bir memlekette bir kimseye zerre zulüm yapılırsa ceza gününde hükümdarlardan sorulur, vükeladan sorulmaz. Onlara sipariş ettim demek, âlemlerin Rabbinin huzurunda cevap olmaz. Zulüm görenlerin ahı hanedanları harap eder. Dertlilerin gözyaşları dünyayı sulara boğup yok eder” (Çakmakcıoğlu, 2008: 63).

İletişim sürecinin temel unsurları açısından konuya yaklaşırsak; siyasal iletişim sürecinde de mesajı hazırlayıp, sunan kaynağın özellikleri çok önemlidir. İnsanlar en çok “güvenilir, uzman veya yetkili” olduğunu düşündükleri bir bilgi kaynağına inanırlar. Bu açıdan Siyasetname ve Koçi Bey risalelerini incelediğimizde siyasal iletişim çalışmalarına da ışık tutacak şu satırlarla karşılaşırız;

“Hükümdar hazretleri, her şehirden dini hükümleri kollamakta dikkatli, kalbinde daima Allah korkusu taşıyan, içinde kin ve düşmanlık beslemeyen kişiler bulup, seçerek kendilerine şöyle buyursunlar: “Bu şehri ya da bölgeyi sana emanet ediyoruz; ahrette Hakkı Tealanın bizi sorumlu tuttuğu şeyden biz de seni sorumlu tutarız. Amilin, kadının, şahnenin, muhtesibin avam eşraf reayanın eylediklerini takip ederek; gerekeni icra etmemiz için gizli saklı olmaksızın aşikâr ederek, meselenin hakikatine ilişkin bizi haberdar kılarsın. Mesuliyet almaktan kaçınıp emaneti kabul etmeyecek ve göreve gönülsüz yapıdakilere vazife, zor kullanarak tevdi edilmeli ve hatta zincire vurulmalıdır”(Nizamü'l Mülk, 2013: 61).

Benzer bir yaklaşım açısından da Koçi Bey Risaleleri'nden şu alıntılar yapılabilir:

“Evvelce beylik, Beylerbeylik ve diğer padişah memurlukları memleket idaresinde iş görmüş, emektar, doğru ve dindar kimselere verilir; karşılığında bir akçe, bir habbe rüşvet ve bahşiş alınmazdı. Suçu ve günahı meydana çıkmayınca hiç kimse azledilmezdi” (Çakmakcıoğlu, 2008: 29).

“Eğer Beylerbeyileri bir tımarı yolunu bulup ehliyesiz bir kimseye verirlerse hak sahibi olanlar, Âsitane-i Saadet’e gelip, feryat ve şikayet ederlerdi. Bu da o beylerbeyinin padişah tarafından pek çok azar yiyip mansıbından azline sebep olurdu. Bu yüzden zeamet ve tımar, erbabının elindeydi...” (Çakmakcıoğlu, 2008: 34).

Siyasal iletişim sürecinde bir konuyu başkalarına aktaracak kişi önce kendisi konuyu çok iyi anlamalı ve kamuoyuna verilecek mesajlarda doğru ve tutarlı bilgi kullanmalıdır. Bu da hem yöneticilerin hem de diğer siyasi aktörlerin tutarlı ve bilimsel bilgiden yararlanmaları ile mümkündür. Nizamü’l Mülk de eserinde Sultana sık sık âlimlere danışıp, bilgilenmesi gerektiğini hatırlatmakta ve şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

“Meselelerde istişare yoluna gitmek kişinin güçlü muhakemesinden ileri gelir, bir meseleye ilişkin herkesin malumatı olabilir; lakin birisi konuya daha fazla vakıf; bir başkasının mevzuuyla ilgili bildikleri daha yüzeysel; bir diğeri sahip olduğu ilmi tatbik ve tecrübe imkanı bulmuş olabilir... Devlet işlerinde takip edilecek siyaset, alimler ve cihan görmüşlerle istişare edilerek tespit edilmelidir. Zira birisi kıvrak zekâlı ve basiretli iken bir diğerrinin anlayışı kat olabilir. Alimler, “yalnız başına bir kişinin devlet işleri için izlediği siyaset bir insan kuvvetinde; iki kişinin ki ise iki insan kudretindedir” demişler.”(Nizamü’l Mülk, 2013: 127-128).

“Şimdi malum ı hümayun ola ki, İslam şeriatının kalıcılığı ilimledir ve ilmin kalıcılığı da ulemayladır. O yüzden padişahın yüce ataları zamanında ilme ve erbabına olan hürmet ve izzet hiçbir devlette olmamıştır. Onlara olan saygının meyvesiyle nice güzel eserler görmüşlerdir. Ulemanın hallerinin düzenli olması, din ve devletin en mühim hususlarındandır” (Çakmakcıoğlu, 2008: 45).

Kişilerarası iletişim; iletişimin olduğu gibi siyasi iletişim sürecinin de en etkili yöntemlerindedir. Bu noktada yüz yüze iletişimin bütün olanakları kullanılmalı; iletişim araçlarının kullanımı kadar hedef kitlelerle karşılıklı olarak bir araya gelmeye de çalışılmalıdır. Bu bağlamda Nizamü’l Mülk, Sultanı uyarmakta ve halkla temasın ne kadar önemli olduğunu şöyle vurgulamaktadır;

“Padişahın haftada iki gün divan-ı mezalime oturup mazlumun hakkını zalimden alarak ona vermesi, konuyu aracısız bir şekilde tebaadan bizzat kendisinin dinleyip ona hükmetmesi gerekir. Nispeten önemli olanlar yazılı olarak kendisine arz edilmeli ve hükümdar bu meselelerin her birinin neticelerini de katiplere yazdırması lazımdır. Cihan hükümdarının haftada iki gün haksızlığa ve gadre uğrayanları huzuruna çağırıp onları bizzat kendisinin dinlediği haberi memlekette yayılınca zalimler dehşete kapılır, ayaklarını denk alırlar ve cezaya çarptırılma korkusundan ötürü hiç kimsenin haksızlık ve yolsuzluk yapmaya gözü kesmez.” (Nizamü’l Mülk, 2013: 17).

“Velhasıl, geçmişteki ulu ataları olan büyük Osmanoğulları sultanları bunca kaleler ve memleketleri fethedip, bunca hayratlar ve güzel şeyler meydana getirmişlerdir. Saadetli padişahım ki, bu düzelme yapıp insanların ahvalinin düzenine önem vereler, her mansıbı ve dirliği hak eden erbabına lütuf buyurular ve hak etmeyenleri dağıtalar. Bu güzel işlerin geçmişteki bütün hükümdarların hayratlarına ve güzel işlerine üstün olup, nice bin mescit ve camii yapmaktan daha faydalı olacağı kesindir” (Çakmakcıoğlu, 2008: 94).

Siyasal iletişim sürecinde, mesajların netliği, basitliği ve sembolize ettikleri kabul edilme derecesini ve kitleler üzerindeki etkisini belirler. Ayrıca olumlu bir içerik taşınması ve saygı çerçevesinde verilmesi de siyasal halkla ilişkilerin etkinliği ve yöneticilerin amaçlarına ulaşabilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda Nizamü'l Mülk'ün "Siyasetname" de verdiği şu tavsiyeler günümüz dünyası için de geçerlidir;

"Görevlerini icra eden memurlara Allah'ın kullarına kibar davranmaları, aldıkları haraç ve öşürü nezaketle istemeleri, mahsullerini toplamadıkları sürece onlardan mal talep etmemeleri gerektiği salık verilmelidir. Çünkü tahsildarlar vaktinden evvel mal isterler ise reaya elindeki yarı fiyatına satmak zorunda kalır, zahmete sokulur. Bu durumda o işten zarar eden halk perişan ve avare olur. Ve dahi raiyyetten öküç ve tohuma muhtaç olacak kadar fakrî zarurete düşen olursa yerinden yurdundan cüda düşmesin, günlerini huzur içinde geçirsin diye vergi memurlarına, böylelerine ödünç vermeleri ve işini kolaylaştırmaları salık verilmelidir"(Nizamü'l Mülk, 2013: 27).

"Velhasıl, eski zamanda İslam askeri az, öz, temiz ve disiplinliyen, her nereye yönelse Allah'ın emriyle fetih ve zafer görünüp, İslam'ın şevketi ilerlemekteydi. Şimdi başka asker kalmayıp kulluk ulufeli kula mahsus olup, âleme fesat tohumu ekildi. Bu iki taife hadsiz hesapsız iken yine bir iş görülmez ve bir iş sona erdirilemez. İstedikleri zaman sefere giderler; itaat yok, saltanat tarafından korkmak yok. İslam askeri böyle mi olur? Bunlarla meşgul olmak zamanımızda farz-ı ayn olmuştur" (Çakmakcıoğlu, 2008: 61).

Siyasal iletişim sürecinin etkili ve demokratik olabilmesi için iki yönlü olarak gerçekleştirilmesi, yöneticilerin kendileri ve kurumlarına dair haber, düşünce ve fikirleri karşı tarafa aktardıkları gibi hedef kitlelerine ilişkin haber, fikir ve kanaatlerden de haberdar olmaları gerekmektedir. Büyük vezir Nizamü'l Mülk ve Osmanlı'nın önemli devlet adamlarından Koçi Bey de yüzyıllar önce kaleme aldıkları eserlerinde bu konuya değinmekte ve şunları söylemektedirler:

"Memleketin herhangi bir bölge yahut ahalisinin haksızlığa uğrayıp, perişan olduğuna ilişkin bir haber alınır da haberin maksatlı olduğundan ve sıhhatinden şüpheye düşülürse, hangi maksatla gideceğinden kimsenin haberi olmamak şartıyla hükümdarın has adamlarından biri söze konu olan vilayet ve şehrin mamur yahut harap olduğunu, ikta sahiplerinin, riayetin ve amilin vaziyetini tespit için gönderilmeli ve böylece memurların neyi gerekçe göstererek böyle bir haber getirdikleri açıklığa kavuşturulmalıdır. Cihanın dirlik düzeni ve riayetin fakrî zarurete düşmeyip avare olmaması için, padişahın böyle davranması elzemdir" (Nizamü'l Mülk, 2013: 193).

"Benim devletli hünkârım, arzuhal sunduklarında, kapıcılar kethüdasına "al şu arzuhali" diye emredersiniz. Kaç arzuhal verirlerse tamamını toplarsınız. Saadetle sarayınıza geldiğinizde birer birer okursunuz. Hepsini bir yere bağlayıp, mühürleyip, vezir kulunuza gönderirsiniz. Vezire bir hattı şerif yazarsınız: "Sen ki vezir-i âzamsın, birkaç arzuhali rikâb-ı humayunuma sundular sana gönderdim. Arzuhal sunanları bulup, davalarını dinleyip, haklarını hak edip, bir daha rikâb-ı humayunuma arzuhal sunmasınlar, böyle bilesin" diyesiniz" (Çakmakcıoğlu, 2008: 149).

Siyasal halkla ilişkiler sürecinde farklı hedef kitlelere yönelik olarak amaçlanan hedeflere dönük mesajlar ve uygulamalar geliştirmek esastır. Farklı meslek erbapları, etnisiteler, mezhepler, toplumun dezavantajlı kesimleri, göçmenler, sanatçılar, kadınlar, çocuklar vb. gruplar kendilerine özgü bazı niteliklerden dolayı bu süreçte önem arz etmektedirler. Çünkü devlet ve toplum farklı ihtiyaçları olan kesimlerden oluşmaktadır. Bu noktada, farklı gruplara karşı nasıl davranılması; onların temel ihtiyaçlarına duyarlılık gösterecek adımların ne yönde atılması ve hatta toplumdaki işbölümü ve iş yükü gibi

konuları inceleyen ve tetkik eden Nizamü'l Mülk ve Koçi Bey, sultanlara şu hatırlatmalarda bulunmuşlardır;

“Nice bir meşakkatle büyüülüp terfi edilmiş kişiler küçük bir kusur işlediklerinde yahut hataya düştüklerinde alenen azarlanmaları haysiyetlerine dokunabilir. Bu durumda ne kadar sevecen davranılırsa davranılsın gönüllerini almak mümkün olmaz” (Nizamü'l Mülk, 2013: 179).

“Dergah-ı hassın ases, nöbetçi ve muhafızlarına büyük özen içinde tam bir dikkat gösterilmelidir. Bu topluluktan sorumlu olan kişiler onları iyi tanımalı, gizledikleri yahut açığa vurdukları hallerini tetkik eylemelidirler”(Nizamü'l Mülk, 2013: 183).

“Bendegânın ve düşük mevki sahiplerinin dergâhta hazır bulunma düzenleri sarahate kavuşturulmalıdır... Oturuş usulündeki düzen ayakta duruş usulünde de muhafaza edilmelidir. Havas ve padişaha yakınlığı ile bilinen kimseler hükümdara yakın bir şekilde, tahtı çepeçevre kuşatarak yerlerini almalıdırlar” (Nizamü'l Mülk, 2013: 173).

Siyasal halkla ilişkiler sürecinde hedef kitlelere dönük olarak düzenlenen törenler ve toplantılar da halkla ilişkileri gerçekleştiren tarafın kamuları ile olması, kendisini tanıtmaya açısından önemli etkinliklerdir. Bu yöntemlerden istenilen sonuçların alınması ise bu tür etkinliklerin iyi planlanması ve uygulanması ile mümkündür. Nizamü'l Mülk ve Koçi Bey kaleme aldıkları bu başarılı eserlerde sultanlara, tören ve toplantıların devlet temsilinde son derece önemli uygulamalar olduğunu belirtmekte ve bu konuda kimi hatırlatmalarda da bulunmaktadırlar.

“Huzura varanlara ikramda bulunmak için mükellef sofraya hazırlama zahmetinde bulunmak öteden beri hükümdarların töresi olagelmıştır... Lakin sabah vakti sofraya hazırlamak bir hükümdarın olmazsa olmazlarından” (Nizamü'l Mülk, 2013: 185).

“Eğlence ve şenlik olduğu hafta bir ya da iki gün bâr-ı umumi ilan edilerek âdet edinmiş olanların davet edilmesi ve hiç kimsenin men edilmemesi ve kabul sırasının onlarda olduğundan haberdar kılınmaları gerekir. Böylece hass işret meclisi günlerinde mezkûr kişiler kabul edilmeyeceğinden ötürü dergâha teşrif edilmezler. Böylece bir kısmının kabul bir kısmının red olunmasına mahal bırakılmaz” (Nizamü'l Mülk, 2013: 171).

“Benim devletli hünkârım, elçi gelip, rikâb-ı hümayuna yüz sürünce vezir-i âzam kulunuz mektubunu alıp, mübarek taht üzerine koyar. O vakit vezir-i âzam kulunuza buyurun ki , “elçiye sual eyle, niçin gelmiştir?”(Çakmakcioğlu, 2008: 153).

Son olarak günümüz siyasi halkla ilişkiler yaklaşımında bütün bu kurallara uygunluğun elbette denetlenmesi gerekir. Gerçekleştirilen etkinliklerin başarılı olup olmadığını anlayabilmek için iş, etik ve iletişim alanlarında performans ölçümü yapılmalıdır (Küçük Kurt, 1988: 162). “Siyasetname”de de Nizamü'l Mülk farklı başlıklar altında sürekli olarak Sultan'ın ve yönetimde yer alan diğer devlet ricalinin denetim görevine ve yetkisine vurgu yapmış bu yetkinin hangi zamanlarda ve durumlarda kullanılması gerektiğini açık bir biçimde ifade etmiştir.

“Önemli bazı geçitlere düzenli bir biçimde haberci göndermelidir. Bu işin padişahın bir geleneği olduğunu göstermek, 50 fersahlık bir bölgede gece gündüz meydana gelen bütün olaylardan haberdar olmak demektir” (Nizamü'l Mülk, 2013: 117).

“Vazife verme yetkisi sadece bir kişiye verilmeli ve bu kişi birini görevlendireceği zaman bizzat kendisi görevlendirmelidir. Bu görev verildikten sonra zat-ı âlilerinin huzurunda imza edilmedikçe icra edilmemelidir” (Nizamü'l Mülk, 2013: 117).

“Her memleketi, ilmiyle iş gören doğru ve dindar müfettişlere verirlerdi. O gibiler asla kaduluklarından azlonulmazlardı. Onlar da hazineyi yetim malından ve zulüm ile toplanan mallardan koruyup, ne Müslümanların beytülmalini kimseye yedirirler, ne kimsenin malını haksız yere beytülmalına sokarlardı” (Çakmakcıoğlu, 2008: 80).

5.4.Siyasal Aktörler Bağlamında Siyasetnameler

Siyasetnameleri siyasal iletişim ile bağlantılandırmak amacıyla incelediğimizde siyasal iletişimi gerçekleştiren aktörler açısından da konuya yaklaşabiliriz. Siyasal iletişime kimler ihtiyaç duyar ya da siyasal iletişimi kimler gerçekleştirir sorusunu sorduğumuz zaman “siyasal aktörler” konusu ile karşılaşırız. Önce de değinildiği gibi siyasal iletişim süreci unsurları açısından iletişim süreci ile aynıdır. İletişim sürecindeki gönderici, alıcı, mesaj, kullanılan kanallar ve geribildirim öğeleri, farklılık göstermekle birlikte, siyasal iletişim olgu ve sürecinde de vardır. Bu bakımdan ele alındığında vericiler, siyasal iletişimde bulunanlar, bu işi üstlenenler yani “aktörler”dir. Siyasal aktörleri betimlerken kısaca siyasal iletişimde bulunan kurum, kuruluş, gurup ve kurumsallaşmış kimliği bulunan kişiler, örgüt liderleri, önderleri, yöneticileridir diyebiliriz (Aziz, 2013: 19).

Siyasal aktörleri “politika yapıcı, parlamento, politikacı, yargıç, bürokrat, teknokrat, devlet içi aktörler, devlet dışındaki diğer aktörler olarak sayan yazarlar da vardır. Bu kadroların içine, araştırma şirketlerinden, sendikalardan, sivil toplum örgütlerinden, sermaye gruplarına kadar pek çok örgütü de dâhil edebiliriz (Köker; 1998: 15).

Katılımcı demokrasilerde sadece sistemce meşru kabul edilen siyasal örgütler değil, siyasal süreç içinde güçlerini kabul ettirmeye çalışarak siyasal bir meşruiyet kazanmaya uğraşan tüm kişi ve kurumlar, siyasal iletişimin aktörleri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda siyasal iletişim sürecinde yer alan aktörleri şöyle sıralayabiliriz; devlet ve hükümet başkanları, hükümetler, siyasal partiler, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, baskı grupları, seçmenler, medya, lobiler, sivil itaatsizler, terör grupları (Akay, 2012: 41; Aziz, 2013: 19).

Siyasal aktörlere ilişkin bu açıklamalar bağlamında siyasetnameleri incelediğimizde bilim insanları ve araştırmacıların günümüz için kategorize ettiği hemen hemen tüm aktörlerin ya da geçmiş zamanda görev üstlenen muadillerinin bu eserlerde siyasi iletişim sürecinin öznesi ya da nesnesi konumunda bulunan kimseler ve topluluklar olduğunu görebiliriz.

Özellikle; Nizamü'l Mülk'ün, “Siyasetname” isimli eserini siyasi iletişim sürecinde yer alan aktörler açısından incelediğimizde günümüzdeki siyasi aktörlerin birçoğuyla örtüşen bir liste ile karşılaşırız. Örneğin günümüzün devlet başkanının eşdeğeri bir makam olarak “sultanlık” makamına rastlarız. Selçuklu sultanı elbette günümüzün modern demokrasilerindeki devlet başkanlarından çok daha farklı statü, rol ve işlevlere sahiptir. Ancak siyasi iletişimin en yüksek noktasındaki kişi olması bakımından, her ikisi de çok önemlidir. Siyasetname’de bahsi geçen siyasi aktörler şöyle listelenebilir;

Sultan (kendisinden birçok kez padişah olarak kimi zaman da hükümdar olarak bahsedilmektedir), Nazır, Vezir, Kadı, Hatip, Amil, Reis, Şahne, Muhtesib, Mutemet, İktâ sahipleri, Âlimler, Saray Gulamları, Sahib-i Haber, Muhbir, Berid, Türkmenler, Elçiler.

Yine Aynı Bakış açısıyla “Koçi Bey Risaleleri” ele alındığında farklı bir siyasal dönem ve yönetim biçimi söz konusu olmakla birlikte siyasal iletişim sürecini gerçekleştiren ya da bu sürece maruz kalan benzer aktörlerden bahsedilebilir. Koçi Bey risalelerinde yer alan en önemli siyasal aktörler hiç kuşkusuz bu risalelerin sunulduğu iki Osmanlı padişahı olan Sultan IV Murat ile Sultan 1. İbrahim'dir. Her iki padişahın da metinlerde padişah hazretleri, hünkâr, hakan hazretleri gibi unvan ve övgü dolu sıfatlarla bahsedilmektedir.

Risalelerde bu iki Padişah kadar ve hatta daha da fazla anılan kişi ise örnek olarak da bahsi geçen geçmiş dönemin kudretli sultanı merhum Sultan Süleyman Han'dır. Koçi Bey'in risalelerinde kendilerinden bahsettiği diğer aktörleri de şöyle sıralayabiliriz; Vezirler, Divan Ehli, Nedimler, Tımar ve Zeamet Erbabı, Yeniçeriler, Ulema Sınıfı, Askerler, Reaya, Kadılar, Elçiler.

Bu kimse ve grupların yanı sıra metinde geçen ve Osmanlı Devlet sistemi açısından "öteki" olarak konumlandırılan kimi aktörlerin varlığından da bahsetmek mümkündür. Türk, Yörük, Tatar Hanları, Yahudi, Çingene, dinsiz- mezhepsizler, Eşkîya Şeyh Abbas. Bu ötekileştirme söylemi bize kendisi de bir Türkmen boyuna mensup olan Osmanlı hanedanının diğer Türkmen beyliklerine karşı zaman zaman rekabetçi ve dışlayıcı bir tutum içinde olduğunu göstermektedir.

Sonuç

İletişimin bir alt dalı olarak siyasal iletişim" kavram olarak ortaya çıkmadan önce, uygulamalarla gündeme gelmiştir. Bu uygulamaların başlangıcını insanoğlunun mağara duvarlarına çizdikleri resimlere kadar götürmek mümkündür. Eski Yunan, Mısır, Mezopotamya ve Çin uygarlıklarında siyasal iletişim uygulamalarına benzer örnekler rastlayabiliriz. Matbaanın bulunması da batı Avrupa başta olmak üzere kitle iletişimini ve siyasal iletişim uygulamalarını geliştirmiştir. Ancak siyasal iletişimin kendine özgü bir tür olarak ortaya çıkıp gelişmesi daha çok 20.yüzyılda ABD'de gerçekleşmiştir. Bizim ülkemizde siyasal iletişim tarihsel kökenlerini araştırdığımız zaman önemli uygulamalara ve metinlere rastlamaktayız. Hint- İran geleneğinden etkilenecek topraklarımıza giren siyasetname türü uygarlığımızın yazılı siyasal iletişim tarihçesinin önemli bir yapıtaşdır.

Siyasetnameler özellikle Selçuklu devleti ve Osmanlı imparatorluğu döneminde önemli örneklerine rastladığımız siyasi içerikli ve edebi bir üslupla, kaleme alınmış eserlerdir. Türk kültür ve edebiyatında önemli bir geleneğin yansıması olan siyasetnameler devlet yönetiminin dayandığı esaslar ve hükümdarlık sanatının inceliklerini konu edinen; bu amaçla sultana ve diğer devlet erkânına kılavuzluk etmeyi amaçlayan eserlerdir

Temel olarak dini ve siyasi bir söylemle ele alınan konular yine siyasi ve dini tarihten alıntılar, örnekler ve hikâyelerle zaman zaman da ayet ve hadislerle desteklenmiştir. Nizamü'l Mülk, Keykavus, Defterdar Sarı Mehmet Paşa, Fuzuli, Koçi Bey gibi tanınmış siyasetnamelerin yazarları; şüphesiz iyi bir retorik ustası oldukları kadar yazma ve ifade yeteneği de gelişmiş birer devlet adamıydılar. Bu bağlamda günümüz siyasal iletişimcilerin olmazsa olmazı olan hikâye edici anlatım, kurgulama ve haber yazma yetenekleri bu önemli devlet adamının da sahip olduğu nitelikler arasındaydı. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Nizamü'l Mülk'ün Siyasetnamesi ve Koçi Bey Risaleleri de anlatım açısından bu niteliklere haiz metinler olarak günümüze kadar ulaşmışlardır.

Siyasetnamelerde siyasal iletişim süreci açısından önemli olan başka bazı özellikler de şöyle sıralanabilir. Her iki siyasetnamede ekonomik şartlar, adalet, sağlık, eğitim, barınma, vergi sistemi gibi konular ön plana çıkartılmış ve siyasal aktörlerin hedef kitlelere bu noktalarda ulaşması amaçlanmıştır. Yine siyasal İletişim süreci açısından son derece önemli bir konu olan iletişim sürecinde mesajı hazırlayıp, sunan kaynağın özellikleri üzerinde önemle durulmuştur. Ayrıca hem Siyasetname'de hem de Koçi Bey Risaleleri'nde; *dönemin* yöneticilerinin ve diğer siyasi aktörlerinin, bilimsel bilgiden yararlanmaları ve uzmanlara başla bir deyişle dönemin alimlerine danışmaları gerektiği üzerinde özellikle durulmuştur.

Kişilerarası iletişimin önemi de her iki önemli devlet adamı tarafından fark edilmiş ve yöneticilere bu yönde tavsiyelerde bulunulmuşlardır. Buna ek olarak; iletişim sürecinde,

mesajların netliği, basitliği ve sembolize ettikleri kabul edilme derecesini ve iletişim sürecinin etkili ve demokratik olabilmesi için iki yönlü olarak gerçekleştirilmesini dönemin sultanlarına hatırlatmışlardır. Yöneticilerin kendileri ve kurumlarına dair haber, düşünce ve fikirleri karşı tarafa aktardıkları gibi hedef kitlelerine ilişkin haber, fikir ve kanaatlerden de haberdar olmaları gerekmektedir. Büyük vezir Nizamü'l Mülk ve Osmanlı'nın önemli devlet adamlarından Koçi Bey de yüzyıllar önce kaleme aldıkları eserlerinde bu konuya özellikle değinmişlerdir.

Siyasal halkla ilişkiler sürecinde farklı hedef kitlelere yönelik olarak amaçlanan hedeflere dönük mesajlar ve uygulamalar geliştirmek esastır. Yine farklı hedef kitlelere dönük olarak düzenlene törenler ve toplantılar da halkla ilişkileri gerçekleştiren tarafın kamuları ile olması, kendisini tanıtmaya açısından önemli etkinliklerdir. Ele aldığımız eserler de sultanlara tören ve toplantıların devlet temsilinde son derece önemli uygulamalar olduğu belirtilmekte ve bu konuda kimi hatırlatmalarda da bulunmaktadır. Günümüz siyasal halkla ilişkiler yaklaşımında bütün bu kurallara uygunluğun elbette denetlenmesi gerekir. Gerçekleştirilen etkinliklerin başarılı olup olmadığını anlayabilmek için iş, etik ve iletişim alanlarında performans ölçümü yapılmalıdır. Gerek Siyasetname'de de Nizamü'l Mülk gerekse iki bölüm halinde kaleme aldığı risalelerde Koçi Bey, farklı başlıklar altında sürekli olarak sultan ve padişahların ve yönetimde yer alan diğer devlet ricalinin denetim görevine ve yetkisine vurgu yapmış bu yetkinin hangi zamanlarda ve durumlarda kullanılması gerektiğini açık bir biçimde ifade etmiştir.

Son olarak; siyasetnameler siyasal iletişim süreci açısından öncelikle iletişim sürecinde yer alan aktörler açısından incelenmelidir diyebiliriz. Özellikle; Nizamü'l Mülk'ün, "Siyasetname" isimli eserini siyasi iletişim sürecinde yer alan aktörler açısından ele aldığımızda günümüzdeki siyasi aktörlerin birçoğuyla örtüşen bir liste ile karşılaşırız. Benzer bir tespit Koçi Bey risaleleri için de geçerlidir.

Kaynakça

- Adalıoğlu, H. H. (2004). Siyasetnamelerin Klasik Kaynakları, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5 Sayı:2 Eskişehir, 1-22.
- Adalıoğlu, H. H. "Bir Siyasetname olarak Kutadgu Bilig", http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/303/13_%20Hasan%20H%C3%BCseyin%20Adal%C4%B1_docx.pdf Erişim tarihi: 05.05.2014.
- Akay, R. A. (2012). *Siyasal İletişim Danışmanı*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Aziz, A. (2013). *Siyasal İletişim*, Ankara: Nobel Yayınları, 194-220.
- Canatan, K. (2009). "Geleneksel Siyaset ve Devlet Felsefesinin Bir Yorumu Olarak Siyasetname- Büyük Devlet Adamı Nizamü'l Mülk'ün Devlet ve Siyaset Anlayışı Üzerine", [http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1142703350_canatankadir1452\(D%c3%bczeltm\).doc.pdf](http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1142703350_canatankadir1452(D%c3%bczeltm).doc.pdf).
- Carr, E. H. (2010). *Tarih Nedir*, Çev.: Misket Gizem Güntürk, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çamdereli, M. (2004). *Ana Çizgileriyle Halkla İlişkiler*, İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Çakmakcioğlu, S. (2008) *Koçi Bey Risaleleri*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- İnalçık, H. (1966). *Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset ve Nazariye ve Gelenekleri*, Ankara, 259-271.
- Jeanneney, J. N. (1998). *Medya Tarihi*, Çev.: Esra Atuk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Kılıçaslan, E. Ç. (2008). *Siyasal İletişim: İdeoloji ve Medya İlişkisi*, İstanbul, Kriter Yayınları.
- Köker, E. (1998). *Politikanın İletişimi, İletişimin Politikası*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Lilleker, G. D. (2013). *Siyasal İletişim Temel Kavramlar*, Çev.: Abdullah Altın vd., İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Nizamü'l Mülk (2013) *Siyasetname*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özkan, A. (2004). *Siyasal İletişim*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Türkdoğan, M. G. (2010). Siyasetnameler ve Bir Siyasetname Örneği Olarak Ahmedî'nin İskendernâme'si, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3 Sayı:12, 418-430.
- Uztuğ, F. (2004). *Siyasal İletişim Yönetimi*, İstanbul: Media Cat Yayınları.